

Dominika Kossowska

Religia Indian Tairona

Poznając minione cywilizacje Ameryki Południowej bardzo często odwołuje się do badań antropologicznych nad rdzenną ludnością, której kultura, zakorzeniona w dawnych tradycjach, została poddana wpływowi cywilizacji hiszpańskiej. Proces transformacji prowadzący do powstania zupełnie nowych społeczności, mimo iż trudny do uchwycenia, od lat jest przedmiotem badań antropologów oraz archeologów. Jedną z kultur, w której zaszły radykalne zmiany w strukturze społecznej, gospodarczej oraz sposobie odbierania świata jest społeczność Indian Kogi. Zamieszkują oni północne stoki kolumbijskich gór Sierra Nevada de Santa Marta. Jest to najbardziej wysunięty na północ masyw Andów, który z powodu ruchów tektonicznych został oddzielony od reszty łańcucha. Izolacja sprawiła, że jest to obszar bardzo bogaty w gatunki endemiczne. Góry osiągające wysokość ponad 5000 m n.p.m., znajdują się niespełna 48 km od linii brzegowej Morza Karaibskiego, co sprawia, że są obszarem o bardzo dużej różnorodności ekosystemów.

W starożytności tereny wybrzeża i gór zasiedlone były przez Indian Tairona. Stworzyli oni rozwiniętą cywilizację, opierającą się na wymianie dóbr produkowanych na różnych piętrach klimatycznych. Taironi słynęli z miast o układzie tarasowym, wyposażonych w rozwinięty system kanalizacji, ale przede wszystkim z wyrafinowanych wyrobów złotniczych. Aż trudno uwierzyć, że po konkwiście ocalała grupa Indian przekształciła się w społeczność stroniącą od dóbr materialnych, żyjącą w skromnych warunkach i unikającą kontaktu ze światem. Powszechnie uważa się, że mimo tak drastycznej zmiany w systemie społecznym religia Indian nie uległa znacznej przemianie. Jednak wydaje się, że charakter religii jest w dużym stopniu odzwierciedleniem systemu społecznego. O ile same dogmaty i wierzenia mogą bezpośrednio wywodzić się z religii Indian Tairona, forma kultu i struktura religii musiały ewoluować wraz ze zmianami społecznymi. Tym samym, obserwacje etnologiczne nie powinny być podstawą do analizy religii Indian Tairona. Służą one jednak jako bardzo przydatna wskazówka, która często pomaga w weryfikowaniu hipotez stawianych przez archeologów i antropologów kulturowych.

Początki kultury Tairona owiane są tajemnicą. Pod względem lingwistycznym Indianie zaliczani są do grupy czibczeńskiej (Bray 2003: 327-332). Dziś odrzuca się forsowaną wcześniej teorię, mówiącą o przybyciu Indian Tairona z terenów

Mezoameryki. Wprawdzie największe podobieństwo materiału archeologicznego widoczne jest w kulturach rozwijających się na terenie dzisiejszego Puerto Rico, lecz według najnowszych badań kierunek wpływów miał być odwrotny, niż początkowo zakładano. Tak więc, kultura Tairona prawdopodobnie ukształtowała się *in situ*. Na jej wygląd miały wpływ kontakty z sąsiednimi grupami, rozwijającymi się na terenie dzisiejszej Kolumbii i Przesmyku Panamskiego.

Warto zaznaczyć, że w źródłach hiszpańskich (E. Restrepo Triado, *Nueva Salamanca de la Ramada*) pojawia się informacja, iż góry zamieszkiwane były przez społeczności mówiące różnymi językami i charakteryzujące się pewną odrębnością kulturową. Homogeniczny materiał archeologiczny nie pozwala na wydzielenie poszczególnych grup. Tak więc, „Tairona” to określenie na kompleks kultur archeologicznych, zajmujących tereny na północnych i zachodnich zboczach gór Sierra Nevada de Santa Marta (Oyuela-Caycedo 1986: 32-33).

Augusto Oyuela-Caycedo (1986), na podstawie badań archeologicznych w trzech przebadanych regionach (dolny bieg rzeki Gaira, Park Tairona oraz górny bieg rzeki Buritaca), wydzielił trzy okresy funkcjonowania kultury Tairona: wczesny/integracyjny (II w. p.n.e.- IX w. n.e.), średni/klasyczny (koniec IX w. n.e. – XVII w. n.e.) oraz późny/konkwisty (XVII w. n.e. – XVIII w. n.e.).

Początki cywilizacji Tairona sięgają 500 r. p.n.e. (Oyuela-Caycedo 2005: 146). Wówczas tworzą się dwa najwcześniejsze ośrodki: Puerto Gaira (dolny bieg rzeki Gaira) oraz Cinto (w Parku Tairona). Były to niewielkie założenia, składające się z kilku domostw. Około 200 r. p.n.e. następuje zwiększenie liczby osad. Są one ulokowane przeważnie na żyznych nizinach w dorzeczu Gairy oraz terenach leżących nad zatokami (np. Nahuange). W materiale archeologicznym widoczne jest duże zróżnicowanie stylistyczne, co może być spowodowane kontaktami z kulturami rozwijającymi się nad rzekami: Magdalena, Rancheria oraz Cienga Grande (Oyuela-Caycedo 1986: 33).

W materiale archeologicznym pochodzącym z pierwszej fazy wczesnego okresu kultury Tairona zachowały się ofiary w postaci naczyń ceramicznych wypełnionych paciorkami (Oyuela-Caycedo 2005: 147-148). Praktyka ta widoczna jest we wszystkich okresach kultury. Paciorki wykonywano z kwarcu, jaspisu, chalcedonu, ryolitu i innych twardych kamieni. Mają one różne wymiary i kształty (czasami są to przedstawienia antropomorficzne lub zoomorficzne). Niektóre z nich były perforowane. W późniejszych okresach paciorki znajdowano w grobach (ułożone w naszyjnik), przy kamiennych budowlach, pod podłogami domostw, a przede wszystkim w świątyniach. Zakopywane były bezpośrednio w ziemi lub w naczyniach ceramicznych. Dla Indian Tairona miały wartość symboliczną, a zakopywanie ich zapewne było rytuałem mającym na celu ochronę mieszkańców, bądź przebłaganie bogów (Cardoso 1987). W XVI-wiecznych źródłach hiszpańskich można znaleźć krótkie informacje na temat znaczenia paciorków. Kronikarze pisali, że służyły one do ozdoby, ale także do leczenia niektórych chorób (Cardoso 1987). Tym samym, kamienne paciorki miały raczej znaczenie magiczne, niż religijne.

Z archeologicznego punktu widzenia, wielu informacji na temat religii może dostarczyć analiza pochówków. Z pierwszej fazy okresu wczesnego znane są jedynie

dwa pochówki, które znajdowały się w ceramicznych naczyniach kuchennych, przykrytych naczyniem zdobionym dekoracją malowaną. Wraz z urną do grobu składano małe naczynia ofiarne (Oyuela-Caycedo 2005: 147-148). Jest to jednak zbyt mała próba, żeby na jej podstawie wnioskować o tradycji grzebania zmarłych w opisywanym okresie. Tym bardziej, że wydaje się, iż w kulturze Tairona nie było ujednoczonego obrządku pogrzebowego. Z późniejszych okresów znamy zarówno groby szybowe, komorowe, jak i zwykłe pochówki w urnach. W bogatszych grobach znajdowało się wyposażenie, które, oprócz znaczenia prestiżowego, mogło mieć także wydźwięk symboliczny.

Znacznie więcej informacji dotyczących sfery religijnej pochodzi z drugiej fazy wczesnego okresu kultury Tairona (VI-IX w n.e.). Następuje szybki wzrost populacji i ekspansja na tereny górskie. Powstają wówczas wioski o układzie tarasowym. Domy zaczęto budować na kamiennych podmurówkach, ponadto stworzono sieć kanalizacji oraz kamiennych dróg i schodów (Oyuela-Caycedo 2010: 79-80). Najważniejszy przełom dokonał się w sferze społecznej, gdzie doszło do wykształcenia wyraźnej hierarchii. Struktura plemienna stopniowo zmieniała się w wodzostwo (Oyuela-Caycedo 1986: 34). Powstały centra wyspecjalizowane w produkcji ceramiki, przedmiotów ceremonialnych, a także ośrodki metalurgiczne (Oyuela-Caycedo 2005: 149). Podstawą gospodarki przestało być rybołówstwo, co było spowodowane gwałtownym rozwojem rolnictwa. Najważniejszym stanowiskiem okresu stało się Mamorón. W odróżnieniu od wcześniejszych założeń, była to duża osada (4 ha) ulokowana na zboczu góry. Augusto Oyuela-Caycedo (2005: 149-150) uważa, że stanowisko mogło być pierwszym centrum ceremonialnym. W środku osady znajdował się wybrukowany plac, otoczony przez kilka budowli, interpretowanych jako świątynie. Wysoka ranga stanowiska może być potwierdzona brakiem dowodów produkcji żywności.

Kolejnym ważnym stanowiskiem jest położone w Parku Tairona Nahuange (Bray 2003: 325-327), na którym odkryto kurhan o średnicy 14-15 m, otoczony murem oporowym. W centrum założenia znajdował się prostokątny grób, wyłożony kamiennymi płytami. Nie wiadomo, ilu osobników mogło być w nim pochowanych, ponieważ kości były bardzo źle zachowane. Monumentalizm budowli i bardzo bogate wyposażenie wskazują na to, iż grób musiał należeć do przedstawicieli elity (może lokalnego kacyka). W obrębie kurhanu znaleziono setki fragmentów kostnych, kilkadziesiąt malowanych naczyń ofiarnych, ponad 8000 kamiennych paciorków, przedmioty z muszli i zielonego kamienia. Odkryto także artefakty wykonane z nefrytu i jadeitu, które nie były powszechnymi surowcami wykorzystywanym przez Indian Tairona. Ważną grupą znalezisk są metalowe ozdoby, które od strony technologicznej podobne są do wyrobów kultury Quimbaya (Falchetti 1987). Część wyposażenia grobu prawdopodobnie świadczyła nie tylko o zamożności pochowanych osób, lecz miała także znaczenie symboliczne. Przedmioty, które przypuszczalnie mają związek z religią to: metalowe plakietki, tzw. zawieszki „skrzydlate” (w większości z nefrytu), złote przedstawienia mężczyzn oraz kamienne figurki kobiece.

Większość artefaktów odkrytych w grobie w Nahuange jest wczesną formą wyrobów charakterystycznych dla późniejszego okresu kultury Tairona, aczkolwiek

część motywów zaczerpnięta była z kultur Quimbaya i Sinú (Falchetti 1987), co oznacza, że w okresie wczesnym dochodziło do interakcji pomiędzy kulturami starożytnej Kolumbii.

Znaleziska archeologiczne pochodzące z okresu wczesnego świadczą o raptownym rozwoju kultu Tairona. Prawdopodobnie w omawianym okresie powstały pierwsze świątynie oraz metalowe przedmioty wotywno, wykorzystywane w odprawianiu rytuałów. Według Augusto Oyuela-Caycedo (2005: 148-149) do zmian doszło na skutek serii katastrof klimatycznych, mających miejsce w latach 500-550 n.e. Idąc za Maxem Weberem (1894), autor twierdzi, iż w sytuacji kryzysu w społeczeństwie wyłania się profeta, który pociąga za sobą wyznawców i uczniów. Profetę cechuje charyzma, której brak jego następcom. Tym samym, aby utrzymać nowe dogmaty musi dojść do zrutynizowania religii, którego następstwem jest wyłonienie się kasty kapłańskiej. Do opisanych przemian miało dojść w religii Taironów w VI w. n.e. Trudno stwierdzić, czy rzeczywiście zaszły one za sprawą profety. Bardziej prawdopodobne wydaje się, że doszło do nich na skutek rozwoju społecznego. Tym samym, instytucjonalizacja religii mogła być spowodowana instytucjonalizacją społeczeństwa.

Największy rozkwit kultury Tairona przypada na lata 1000-1600 n.e. Zasielono wówczas tereny nadbrzeżne oraz wyższe partie gór (do 2000 m n.p.m.). Dzięki różnorodności ekosystemów wykształciły się centra produkcji poszczególnych produktów rolniczych. O intensywnej uprawie roli świadczą kanały irygacyjne odkryte na stanowiskach wzdłuż wybrzeża i „ogrodach” tarasowych na stokach gór. Środowisko naturalne zostało poddane silnej ingerencji człowieka (Oyuela-Caycedo 2010). Nastąpiła selekcja gatunków roślin, a także ich sztuczne „przesiedlanie”. Razem z ośrodkami specjalizacji rzemieślniczej, podwaliną dla szerokiej wymiany handlowej stanowiła specjalizacja ośrodków rolniczych.

Przepływ materii, informacji i energii mógł się odbywać za pośrednictwem głównych miast, zarządzanych przez lokalnych kacyków. Uważa się, że w okresie klasycznym istniał trzystopniowy podział osad (Serje 1987). Największe ośrodki, wymieniane w kronikach, jako stolice prowincji, składały się z ponad 200 tarasów z kamienną zabudową, połączonych ze sobą siecią kanałów i dróg. Za dwa najważniejsze miasta można uznać stanowisko Pueblito w Parku Tairona oraz Ciudad Perdida (Teyuna) w górnym biegu rzeki Buritaca. Założenia niższe rangą miały około 80 tarasów. Do trzeciej kategorii należały osady satelitarne, które nie posiadały zabudowy większej niż 50 tarasów.

W przebadanych osadach wydzielono budowle o charakterze sakralnym. Najwięcej założeń tego typu można zaobserwować w Ciudad Perdida i Pueblito. Są to małe owalne konstrukcje (12 m²), tzw. *casas de muñeca*, które prawdopodobnie wykorzystywane były podczas rytuałów przejścia. Ponadto w Ciudad Perdida, wzdłuż Osi Centralnej odkryto dwie obszerne, prostokątne budowle, w których były ukryte bogate dary ofiarne. Wydaje się, że konstrukcje te można powiązać z *bohíos del diablo*, opisywanymi przez hiszpańskiego zakonnika Pedro Simóna. Do nich miały udawać się procesje mieszkańców w celu uzyskania przychylności bogów, odpędzenia chorób i nieszczęść.

Największymi budowlami, znajdującymi się w centralnym miejscu każdej osady bądź dzielnicy, były owalne domy ceremonialne, które oprócz funkcji religijnej pełniły zapewne funkcje społeczne, polityczne i handlowe. Plan budowli jest podobny do planu domostw, jednakże rozmiary konstrukcji są znacznie większe (średnica założenia wynosi od 15 do 24 metrów). Domy ceremonialne znajdowały się na dużym placu, który w przypadku większych miast był wybrukowany. W Pueblito odkryto trzy duże założenia (nr 1, 31 i 32), które przez Oyuela-Caycedo (2005: 152) interpretowane są jako świątynie. Bez wątplenia są to największe założenia na stanowisku (Mason 1931: 65-95), w których zdeponowano liczne wota.

W większości budowli ceremonialnych odkryto zakopane naczynia z kamiennymi artefaktami. Były to między innymi kamienne paciorki, zwykle podzielone ze względu na surowiec i kolor. Prawie nigdy nie zdarzało się, aby paciorki ciemne były wymieszane z jasnymi (Cardoso 1987). Przedmioty te znane są już od okresu inicjalnego i prawdopodobnie pełniły podobną funkcję przez cały okres trwania kultury Tairona, a także wydaje się, że ich symboliczne znaczenie przetrwało okres konkwisty i jest nadal respektowane w kulturze Indian Kogi (Bray 2003: 314). Kolejną grupą artefaktów odkrywanych w skrytkach są kamienne buławy (*bastones*). Ponad trzydzieści z nich zostało znalezionych w trzech domach ceremonialnych znajdujących się w Pueblito. Większość była ukryta razem z innymi przedmiotami pod kamiennymi płytami. Jedynie cztery buławy znajdowały się w naczyniach (Mason 1926: 171-172). Przedmioty wykonane były przeważnie z zielonego, drobnoziarnistego kamienia. Ich kształt był dosyć ujednolicony. Są to długie cienkie laski, zwężające się ku górze i zakończone spłaszczonym trzonkiem w kształcie półksiężyca lub motyla. Trzonek przybiera kształt zarówno najprostszych, schematycznych form z dwoma wypustkami, jak i bardziej wyrafinowanych, rzeźbionych przedstawień. Najciekawsza odkryta buława zakończona była dwoma bliźniaczymi, zwierzęcymi głowami. Buławy prawdopodobnie były trzymane przez kapłanów w trakcie odprawiania rytuałów. Jednym z dowodów na potwierdzenie powyższej teorii jest gliniana okaryna, która przedstawia postać w masce (zapewne kapłana), trzymającą w ręku analogiczny przedmiot (Bray 2003: 312).

Podobną funkcję mogły pełnić kamienne siekierki, które odkrywane są w tym samym kontekście. W Pueblito znaleziono 30 tego typu przedmiotów (także w trzech wymienionych wyżej budowlach ceremonialnych), ukrytych pod kamiennymi płytami, w ceramicznych naczyniach lub pochowanych w luźnej ziemi (Mason 1926: 176). Artefakty wykonane są z jednej bryły różnego rodzaju kamienia. Opisywane przedmioty przypominają kształtem siekiery jedno- i dwustronne. Nie pełniły jednak nigdy funkcji narzędzi, ponieważ na ich powierzchni nie ma żadnych śladów użycia.

Kolejną liczną grupą przedmiotów znajdujących w kryjówkach są kamienne zawieszki, tzw. *bat-wing pendant*. Alden J. Mason (1926: 180-184) wyróżnił cztery typy przedmiotów na podstawie sposobu umieszczenia otworu, dzięki któremu artefakty mogły być zawieszane, a także kilkanaście podtypów sklasyfikowanych ze względu na różnorodność kształtów. Powszechnie uważa się, że przedmioty te są bardzo schematycznymi przedstawieniami nietoperza (Mason 1926: 179), który był zwierzęciem mającym znaczenie symboliczne i religijne w wielu kulturach Ameryki

prekolumbijskiej od Meksyku po Peru (Legast, Cadena 1986). *Bat-wing pendant* mają formę wydłużonej elipsy bądź prostokąta z otworem na środku dłuższego boku. Wykonane są przeważnie z zielonego kamienia, charakterystycznego dla przedmiotów ofiarnych. Zawieszki odkryto nie tylko w domach ceremonialnych, ale także w grobach. 30 artefaktów typu *bat-wing pendant* pochodzi z wcześniej opisywanego grobu z Nahuange. W przeciwieństwie do kamiennych buław i siekierok, zawieszki są charakterystyczne nie tylko dla kultury Tairona. Podobne przedmioty zostały znalezione w Wenezueli, Ameryce Centralnej oraz Meksyku (Mason 1926: 179). Indianie Kogi (współcześni potomkowie Indian Tairona) wykorzystują starożytne plakietki, zawieszając je parami na łokciach podczas rytualnych tańców (Bray 2003: 312). Bardzo możliwe, że funkcja tych artefaktów nie zmieniła się od czasów prekolumbijskich.

Oprócz opisanych grup przedmiotów w Pueblito, w kontekście ceremonialnym odkryto także cztery kamienne *stołeczki* (ok. 20x10x10 cm), dzwoneczki oraz jedną kamienną figurkę, przypominającą wcześniejsze znaleziska z Nahuange.

Istotnym problemem jest rozróżnienie przedmiotów ceremonialnych od ozdób pozbawionych głębszej symboliki. Takie przedmioty, jak kamienne siekierki i buławy są znajdowane jedynie w kontekście wotywnym (ukryte pod kamiennymi płytami lub schowane w zakopanych naczyniach), natomiast paciorki i *bat-wing pendants* są odkrywane zarówno w kryjówkach (nie tylko w domach ceremonialnych), jak i w grobach (Mason 1936: 170-171). Z kolei przedmioty z metali najczęściej pochodzą z wyposażenia pochówków. Tym samym trudno jednoznacznie stwierdzić, jaką rolę pełniły w kulturze Indian. Możliwe, że były jedynie wyznacznikiem zamożności pochowanych osób.

Najbardziej rozpoznawalnymi zabytkami kultury Tairona są egzemplarze wyrafinowanej biżuterii z tumbaga (stop złota i miedzi), złożonego przez oksydację (Plazas 1987). Wykonywano ją techniką na wosk tracony, a także metodą repusowania (wybijania blachy). Znaczna część przedmiotów służyła zapewne ozdobie ciała i ubioru. Biżuteria ta musiała mieć charakter luksusowy. Niestety, jedynie niewielka liczba artefaktów jest znanej proveniencji, ponieważ większość pochodzi z nielegalnego rynku handlu zabytkami. Odkryte podczas prac archeologicznych złote ozdoby znajdowały się przeważnie w bogato wyposażonych grobach. Oprócz ozdobnej biżuterii znane są także wyroby, które mogą mieć powiązanie z religią Indian. Są to złote pektorały oraz antropomorficzne zawieszki.

Zdecydowana większość złotych pektorałów pochodzi z okresu klasycznego, jedynie jeden został znaleziony w grobowcu w Nahuange (okres inicjalny). Zabytki mają różne kształty (okrągły, półksiężyc itd.). Na podstawie miejsca umieszczenia otworów uważa się, że mogły być noszone na szyi, bądź były przyszywane do ubrania (Bray 2003: 316). Wszystkie powtarzają ten sam motyw ikonograficzny. W centrum znajduje się mężczyzna opierający stopy o podnózek w kształcie dwugłowego węża lub siedzący na belce/lektyce, unoszonej przez parę ludzi bądź zwierząt. Postać w dłoniach trzyma grzechotki w kształcie ptaków lub prostokątów, albo podtrzymuje belkę zakończoną głowami węży. Mężczyzna ubrany jest w pióropusz, pasek oraz liczną biżuterię: kolczyki, ozdoby nosa w kształcie *motyla*, pektorał, a także, w większości przypadków, bransolety

na ramionach, przegubach nadgarstków i kostek. Na podstawie badań etnograficznych (Bray 2003: 316-317) centralną postać identyfikuje się z Ojcem Słońce, który według wierzeń Indian Kogi przenoszony jest po widnokregu na lektyce podtrzymywanej przez dwóch synów Matki Wszechświata. Plakietki mogły też być atrybutem lokalnych kacyków, legitymizującym ich władzę pochodzącą od bóstwa solarnego (Bray 2003: 318). Jednak należy być bardzo ostrożnym łącząc mity Indian Kogi z wierzeniami Indian Tairona.

Napiersznik noszony przez postać ukazaną na złotych pektorałach jest dość licznie reprezentowany wśród znalezisk archeologicznych. Są to złote plakietki w kształcie jedno- bądź dwugłowego ptaka z rozpostartymi skrzydłami. Przeważnie przedmioty wykonywane były techniką repusowania, lecz znane są także zabytki w formie pełnofigurowych głów (odlewane na wosk tracony).

Najbardziej wyrafinowanymi wyrobami złotniczymi, które z dużą dozą prawdopodobieństwa można wiązać z symboliką religijną, są pełnofigurowe zawieszki antropomorficzne. Najwcześniejsze przykłady zabytków pochodzą z grobowca z Nahuange. Mimo że są to formy uproszczone, posiadają niektóre z podstawowych cech charakterystycznych dla późniejszych wyrobów (nakrycie głowy, motywy zoomorficzne). W okresie klasycznym figurki przedstawiają mężczyznę z pióropuszem oraz maską w kształcie pyska nietoperza. Przegrodzona *plytka* na nosie wskazuje na gatunek z rodziny *Phyllostomidae* (Legast, Cadena 1986: 26-28), natomiast błony wokół oczu są charakterystyczne dla osobników z rodziny *Molossidae*. W jednym przypadku para wiszących nietoperzy (tym razem przedstawionych bardzo naturalistycznie) ukazana jest dodatkowo na pióropuszu, który zwykle w centralnym miejscu jest ozdobiony dwiema głowami ptaków. Przedstawiona postać udekorowana jest także biżuterią oraz przepasana szerokim pasem, zakończonym wolutami przybierającymi w niektórych przypadkach kształt głów węży.

Występowanie licznych motywów zoomorficznych, a w szczególności tworzenie hybryd ludzko-zwierzęcych może być powiązane z animistycznym charakterem religii Indian Tairona. W sztuce przedstawiane są przeważnie zwierzęta o nocnym trybie życia, które nie wchodziły w dietę Indian (Legast 1982). W okresie klasycznym widać duże ujednoczenie w materiale archeologicznym. Dotyczy to zarówno struktur identyfikowanych jako budowle o charakterze sakralnym (duże założenia ulokowane w centralnym punkcie kompleksu osadniczego), jak i darów ofiarnych zakopanych w charakterystycznych miejscach (budowle ceremonialne, domy, groby, drogi). Ujednoczenie materiałów, jak i widoczna ciągłość tradycji od okresu inicjalnego wskazują na silną rutynizację religii oraz jej powszechny charakter.

Europejczycy dotarli na wybrzeża dzisiejszej Kolumbii w 1501 r. W 1526 r. Rodrigo de Bastidas założył port Santa Marta. Z tego miejsca wyruszały ekspedycje eksplorujące i podbijające tereny górskie. Na początku XVII w. Północna Kolumbia została ostatecznie podbita, a społeczność Indian Tairona przestała praktycznie istnieć. Wybrzeże zostało wyludnione, a nieliczni ocalali Indianie ukryli się w wioskach położonych w górach (Bray 2003: 308-309). Tam też dokonała się transformacja kulturowa i społeczna, w wyniku której narodziło się plemię Indian Kogi.

Z okresu konkwisty pochodzą kroniki dostarczające wielu informacji etnologicznych o lokalnych społecznościach. Były one spisywane m.in. przez Fernadeza de Oviedo, Pedro Simóna, Juan de Castellanos i Pedro Aguado. Z tekstów niewiele można wywnioskować na temat religii Indian. Źródła wspominają o grupie kapłanów (*naomas*), cieszącej się dużym autorytetem. Wydaje się jednak, że religia nie była powiązana z polityką. Realną władzę dzierżyli lokalni kacykowie. Dopiero pod koniec XVI w. i w początkach wieku XVII, na skutek walk z Hiszpanami, niektórzy z kapłanów prawdopodobnie objęli władzę polityczną (Bischof 1982-83: 88-90).

Wyraźnie widać, że społeczność Indian Tairona nie była zdominowana przez religię, jak to dzieje się w przypadku ich potomków Indian Kogi, którzy tworzą małe teokratyczne społeczności w wyższych partiach gór Sierra Nevada de Santa Marta (1000-2000 m n.p.m.). Indianie spędzają większość czasu w jednorodzinnych gospodarstwach ulokowanych na różnych piętrach klimatycznych. Do wiosek schodzą średnio dwa razy w miesiącu. Wówczas mężczyźni gromadzą się w domach ceremonialnych, gdzie wspólnie rozmawiają, śpiewają, słuchają starszych, a także biorą udział w rytuałach (Reichel-Dalmotoff 1990: 1-3). Mimo że każda wioska posiada oficjalnego przywódcę, prawdziwą władzę sprawują kapłani, tzw. *mamas*. Są oni przygotowywani do swojej funkcji przez osiemnaście lat ciężkich praktyk (Reichel-Dalmotoff 1990: 3-12). Każda sfera życia i przestrzeni Indian ma znaczenie symboliczne i odnosi się do ideologii religijnej. Podstawowym zadaniem *mamas*, jak i każdego Indianina jest utrzymywanie porządku Świata poprzez znajomość mitów, odprawianie rytuałów, kontemplację i życie w materialnym ubóstwie.

Indianie Kogi uważają Taironów za swoich mitycznych przodków (Los Antiguos). W trakcie rytuałów *mamas* często wykorzystują przedmioty wytworzone przed konkwistą (kamienne siekierki, buławy, paciorki, gliniane okaryny, przedmioty ze złota etc.). Artefakty przetrzymywane są w koszach znajdujących się w świątyniach lub jaskiniach. Dla Indian Kogi mają znaczenie jedynie religijne (Bray 2003: 308-322).

Indianie Tairona stworzyli jedną z bardziej niezwykłych cywilizacji, która rozwinęła się na ziemiach dzisiejszej Kolumbii. Brak rdzennych źródeł pisanych i skąpe informacje pozostawione przez konkwistadorów nie pozwalają na odtworzenie systemu religijnego Indian. Znaleźiska archeologiczne oraz obserwacje etnograficzne współczesnych Indian Kogi mogą dać nam pewne ogólne wyobrażenie o praktykach i wierzeniach ich przodków. Pomocne mogą być także badania prowadzone nad innymi kulturami należącymi do grupy Chibcza. Niestety sytuacja polityczna w Kolumbii utrudnia prowadzenie dalszych prac wykopaliskowych. Dodatkowym zagrożeniem jest nielegalny handel zabytkami, który prowadzi do dewastacji stanowisk archeologicznych. Artefakty pozbawiane są pierwotnego kontekstu, który często jest kluczem do rozszyfrowania ich funkcji.

Bibliografía:

Bischof H.

- 1982-1983. "Indígenas y españoles en la Sierra Nevada de Santa Marta, siglo XVI", *Revista Colombiana de Antropología* vol. 24, pp. 75-124

Bray W.

2003. "Gold, Stone, and Ideology: Symbols of Power in the Tairona Tradition of Northern Colombia", in: Quilter J., J.W. Hoopes (eds.), *Gold and Power in Ancient Costa Rica, Panama, and Colombia*, Washington, pp. 301- 344

Cardoso P.

1987. "Uso y significado de las cuentas tairona", *Boletín del Museo del Oro* vol. 19, pp. 117-123

Falchetti A.M.,

1987. "Desarrollo de la orfebrería Tairona en la provincia metalúrgica del norte colombiano", *Boletín del Museo del Oro* vol. 19, pp. 3-23

Legast A.

1982. "La fauna mítica tairona", *Boletín del Museo del Oro* 13, 1-18

Legast A., A. Cadena

1986. "El murcielago en el material arqueológico, colombiano", *Boletín de arqueología* vol. 1, no. 3, pp. 25-34

Mason J.A.,

1931. *Archaeology of Santa Marta. The Tairona Culture. Part 1.* Anthropological Series, vol. XX, no. 1, Chicago
1936. *Archaeology of Santa Marta. The Tairona Culture. Part 2. Section 1.*, Anthropological Series, vol. XX, no. 2, Chicago

Oyuela-Caycedo A.

1986. "De los Tairona a los Kogi: Una interpretación del Cambio Cultural", *Boletín Museo del Oro* vol. 17, pp. 32-43
2005. "El surgimiento de la rutinización religiosa: los orígenes de los tairona-kogis", in: Chaumeil J.P., R.P. Camacho, J.F. Bouchard (eds.), *Chamanismo y sacrificio, Perspectivas arqueológicas en sociedades indígenas de América del Sur*, Bogotá, pp. 141-163
2010. "The Forest as a Fragmented Archaeological Artifact", in: Dean R.M. (ed.) *The Archaeology of Anthropogenic Environments*, Carbondale, pp. 75-94

Plazas C.

1987. "Forma y función en el oro tairona", *Boletín del Museo del Oro* vol. 19, pp. 25-33

Reichel-Dalmatoff G.

1990. "The Sacred Mountain of Colombia's Kogi Indians", *Iconography of Religions*, sec.9, South America, fasc.2, Leiden

Serje M.

1987. "Arquitectura y Urbanismo en la Cultura Tairona", *Boletín del Museo del Oro* vol. 19, pp. 87-96

Weber M.

1984. *Szkice z socjologii religii*, Warszawa